

njegov pristup izvorima i literaturi, značajke njegova povjesničkog rada, te utjecaj njegovih povijesnih djela.

Knjiga je popraćena vrijednim pregledom rukopisnih i tiskanih izvora, pregledom literature, nekim važnim dokumentima iz Lastrićeva života i djelovanja, ilustracijama, te kazalom imena i mjesta.

Anđelko Mijatović

MILE BOGOVIĆ, KATOLIČKA CRKVA I PRAVOSLAVLJE U DALMACIJI ZA
MLETAČKE VLADAVINE, *Analecta croatica christiana*, XIV, Zagreb 1982,
str. 188 + ilustracije.

Taj je rad zapravo prerađena i posuvremenjena doktorska disertacija koju je Bogović 1971. obranio na Fakultetu crkvene povijesti Papinskog sveučilišta Gregorijane u Rimu.

Pristupajući toj problematici Mile Bogović je naumio ispitati vjerske odnose u 17. i 18. st. u Dalmaciji koji su bili uvjetovani etničkim i kulturnim razlikama na području gdje je uz većinu katolika živjelo i dosta vjernika istočnog obreda, od kojih se tražilo da budu podložni mjesnoj katoličkoj hijerarhiji, a oni nisu bili voljni prekidati veze s pravoslavnom crkvom. Autor se opredijelio za izraz »kršćani bizantskog obreda«, jer smatra da taj neodređeni izraz bolje odgovara. Odnos među vjerskim zajednicama bio je uvjetovan i stavom državne vlasti, pa se kroz te odnose vidi i vjerska politika mletačke države. Autor je svojim radom htio odgovoriti na pitanje čemu su smjerala nastojanja klera i vjernika bizantskog obreda u Dalmaciji, kakav je prema njihovim nastojanjima bio odnos katoličkog klera i vjernika, te državne vlasti.

U Uvodu autor je prikazao ukratko podatke o prvim vjernicima bizantskog obreda u Dalmaciji koji su u te krajeve naselili u većem broju u vrijeme mletačko-turskog ratovanja 1645—1717. Po dolasku u naslovom obuhvaćeno područje ti su se vjernici našli pred alternativom, da li i dalje ostati pod jurisdikcijom pravoslavne crkve ili se podložiti filadelfijskom nadbiskupu u Veneciji, egzarhu carigradskog patrijarha za kršćane bizantskog obreda u Mletačkoj republici. Tada su se pojavile dvije tendencije: jedna, težnja pripadnika bizantskog obreda da očuvaju svoju neovisnost i s druge strane nastojanje katoličkih latinskih biskupa da ih podlože svojoj crkvenoj jurisdikciji. Dalje je autor ukazao na bit problema, objasnio podrijetlo pravoslavaca u Dalmaciji, problem izraza Morlaci, te broj i sastav stanovništva Dalmacije u 17. i 18. stoljeću.

U prvom dijelu svoga rada Bogović je prikazao uspjehe i neuspjehe unionističkih nastojanja, grčke pravoslavne kolonije u Zadru, Šibeniku i Hvaru prije 1645, apostolsku vizitaciju zadarskog nadbiskupa Oktavijana Garzadora 1625. i njegov odnos prema grčkim općinama u Dalmaciji koje je vodio filadelfijski nadbiskup u Veneciji, uniju episkopa Epifanija Stefanovića i kaluđera manastira Krke, koji su na mletačko područje u Dalmaciji došli sredinom 1648. iz manastira sv. Mihaela na rijeci Krki, u to vrijeme pod turskom vlašću, uniju nekog pravoslavnog episkopa 1664, uniju Nikodima Busovića i pitanje njegova episkopata.

Pošto je obradio nastojanja oko unije, prikazao je i otpor protiv nje, vezan uz osobe: Savatija Ljubibratića (1710) i Stefana Ljubibratića (1719), te uz pokušaj mletačkog dužda za predlaganje kandidata (1722) i uz episkopa Simeona Končarevića (1751—69).

U drugom dijelu autor je obradio glavne komponente povijesnog razvoja, i to pravoslavnu crkvu (hijerarhiju, kler, narod), grčku crkvu (problematicu vezanu za postojanje filadelfijskog arhiepiskopa i kršćana bizantskog obreda u Dalmaciji u to vrijeme); prikazao je katoličku hijerarhiju i kršćane bizantskog obreda u Dalmaciji u drugoj polovini 17. i 18. st., nastojanje biskupa da obrate »shizmatike«, njihovo traženje intervencije civilne vlasti, karitativnu djelatnost dalmatinskih biskupa u korist Morlaka, odnos Mletačke republike prema kršćanima bizantskog obreda u Dalmaciji koji je bio određen općenitim stavom Republike prema vjerskim zajednicama, a koji je, s obzirom na to da je njeno stanovništvo bilo raznorodno i različitih vjeroispovijesti, bio snošljiv prema svima, jer su doprinosili moći i napretku države. Istodobno, državna vlast je potpomagala hijerarhiju katoličke crkve i štitila stvar kršćana bizantskog obreda u Dalmaciji, a za opće dobro države, pogotovo što su pojedini episkopi bili odani i državi i njenoj vjerskoj politici. Uglavnom, katolički biskupi svojatali su jurisdikciju na temelju crkvenog ustrojstva i dokumenata državne vlasti, dok se Mletačka republika, naprotiv, nije dala vezati nikakvim crkvenim normama čuvajući svoj suverenitet. Autor je u tom dijelu knjige prikazao pojedine sporne slučajeve i stavove svih čimbenika u tim prilikama.

Iz Bogovićeve djela proizlazi, što je i sam autor u zaključku naveo, da se u 17. i 18. st. nastojalo riješiti pitanje pravoslavnih vjernika u mletačkoj Dalmaciji, ali do trajnijeg i zadovoljavajućeg rješenja nije došlo jer su zainteresirane strane tomu problemu prilazile s različitih stajališta. Hijerarhija katoličke crkve nastojala je da svi kršćani bizantskog obreda budu podložni katoličkim biskupima u njihovim biskupijama. Pravoslavna crkva smatrala je da njena jurisdikcija nije prostorno ograničena i dopire svugdje gdje žive njeni vjernici. Volja nekih pojedinaca o prihvaćanju unije nije nadživjela svoje protagoniste, dok je mletačka vlast gledala ponajprije dobro svoje države. Autor smatra da problem nesjedinjenja treba tražiti u pojmu sjedinjenja koji su zastupali katolički biskupi, jer su prihvaćali samo kršćane bizantskog obreda, a ne razgovor s pravoslavnom crkvom. Uzroke krize između pravoslavlja i katoličke crkve autor vidi u ekleziologiji 17. i 18. stoljeća.

Bogovićev rad važan je ne samo za objašnjenje vjerskih prilika u Dalmaciji u doba Mletačke republike nego i za upoznavanje uzroka i okolnosti koje su pret hodile nacionalnim i društveno-političkim prilikama u vremenu i prostoru koji su u naslovu označeni i svakako, s obzirom na posebnost sadržaja, ima trajniju historiografsku vrijednost.

A. Mijatović

MIROSLAV BERTOŠA, PISMA I PORUKE ISTARSKIH REKTORA, Svezak I, OD 1607. DO 1616. Zagreb 1979.

Opće je poznato da je Državni arhiv Venecije neiscrpno vrelo za povijest istočne obale Jadrana; mnogo je naših istraživača od 19. st. do danas objavilo rezultate svojih proučavanja u toj arhivskoj riznici. Jedan među onima koji su vrlo korisno upotrijebili vrijeme provedeno u spomenutom arhivu jest i dr. M. Bertoša, viši znanstveni suradnik JAZU u Puli, specijalist za kasni srednji i početak novoga vijeka Istre, koji se »zalijeće« i u 19. pa čak i u 20. stoljeće.

JAZU je cijeli 52. sv. svoje serije Monumenta spectantia historiam slavorum meridionalium posvetila Bertošinu trudu: »Pisma i poruke istarskih rektora, Svezak I. Od 1607. do 1616. Epistolae et communicationes rectorum histrianorum. Tomus I. Annorum 1607—1616.« Označeno je da je Bertoša gradu »sabrao i obradio« —

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Ivan KAMPUŠ
Bernard STULLI
Jaroslav ŠIDAK

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Jaroslav ŠIDAK

KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Savez povijesnih društava Hrvatske
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3
Časopis izlazi jednom godišnje

Pretplate i narudžbe šaljite na adresu:

Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, Krčka 1
Cijena ovog broja iznosi 500 din.

Izdavanje časopisa sufinancira

Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH — VII.
Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — travanj 1984.